

Fig. 1. Brønshøj. Ydre, set fra Sydøst.

BRØNSHØJ KIRKE

SØKKELUNDS HERRED

Kirken var indviet til *S. Laurentius*¹. Af to Pavebreve, daterede henholdsvis 21. Oktober 1186² og 25. Marts 1193³, fremgaar, at Absalon ejede et Bol i Brønshøj samt Kaldsretten til Kirken. I hvert Fald Bolet havde han faaet som Tilliggende til Borgen i Havn, som Valdemar den Store havde skænket ham. Brevet stadfæster, at han har givet begge Dele til Roskilde Bispestol, dog med Forbehold af Brugsretten i sin Levetid. Disse Forhold taler i høj Grad for, at det er Absalon, der har ladet Kirken opføre. Den maa af stilistiske Grunde (sml. ndf.) henføres til anden Halvdel af 1100-Tallet, og en Datering til Aarene kort før 1186 vilde være fuldt forsvarlig. Kort efter 1200 skal den være blevet henlagt under det nystiftede Kollegiatkapitel ved Yor Frue i København⁴; 1313 nævnes den udtrykkelig som Kapitlets Kirke⁵. Af Roskildebispens Jordebog fremgaar dog, at Rispestolen o. 1370 besad Rispetienden⁶. Ved Reformationen blev Kronen Tiendeejer, men allerede 1546 fik Peder Palladius, den første Superintendent, kgl. Majestæts Anpart af Tienden i Brønshøj⁷, og Sjællands Biskop nævnes 1666 og 1768 som Kirkens Patron⁸. Den overgik til Selveje 1. Oktober 1934.

Paa Kirkegaarden blev der 1753 ved Gravning af en Grav, omtrent en Alen under Grønsværen, fundet en Pung med 17 Mønter⁹, hvoraf een var fordærvet, men Resten præget for Christian 3. i Aarene omkring Københavns Belejring 1536. Mønterne maa

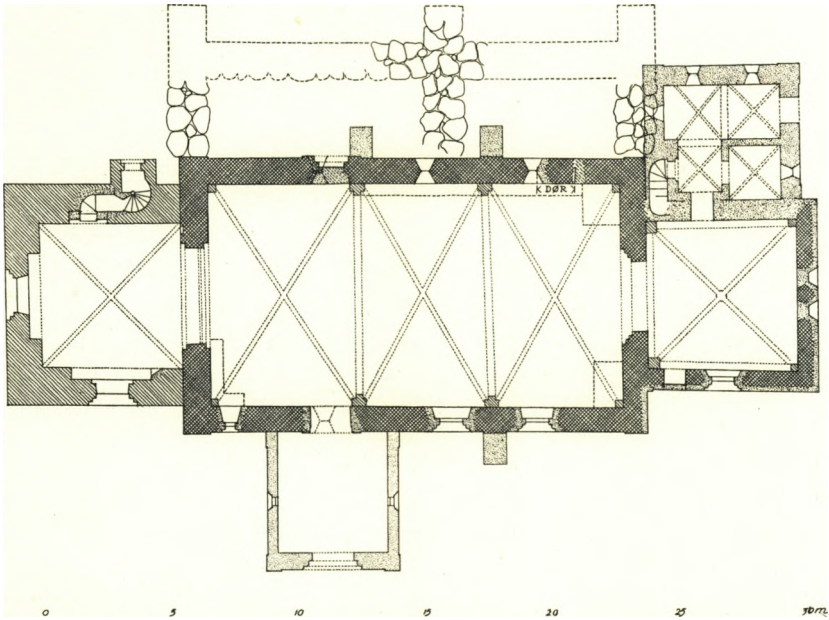

Fig. 2. Brønshøj. Plan. 1:300. Maalt af C. G. S. 1937, med indtegnede Fundamenter efter Opmaaling af Herholdt (El. M. 1945).

vel være kommet i Jorden kort efter. Under Belejringen 1658—59 anvendte Svenskerne Kirken som Ammunitionsværksted¹⁰, og Englænderne kamperede 1807 paa Kirkegaarden¹¹.

Kirken ligger paa Randen af et Bakkedrag, fra hvilket der endnu, trods moderne Etage- og Villabebyggelse, er vid Udsigt mod Nord over Utterslev Mose. O. 1783 laa den helt frit, tæt Nord for Landsbyen (Fig. 12), og henimod 1900 var Omgivelserne stadig landlige. Den flere Gange udvidede Kirkegaard har Hegnmur mod Vest paa en kort Strækning af Kamp, Kridt og Murstensbrokker. Den resterende Del af Vesthegnet bestaar dels af moderne Munkestensmur med gotiserende Port og Laage, dels af lidt ældre Mur, af smaa Sten og med indvendige Blændinger. Ældre Mur begrænser ogsaa Kirkegaardens Nordside samt den tilstødende Part af Østsiden, der iøvrigt har Kløvstensdige. Mod Syd er der lavt Kampestensdige ind mod Præstegaardshaven, men ellers Stakit. To Østgennemgange med murede Piller af smaa Sten fører nu ud til den seneste Kirkegaardsudvidelse, der hegnes af Stakit og Bebyggelse.

Bygningen bestaar af romansk Kor og Skib, sengotisk Vesttaarn, Vaabenhus fra 1892 og Sakristi fra 1942. Orienteringen har stærk sydlig Afvigelse.

Den store og ualmindelig brede, romanske Kirke, Kor og Skib, er opført af fint tildannede, men i stor Udstrækning fornyede *Kridtkvadre*, lagt i jævne Skifter, hvis Højde varierer fra o. 10 til o. 25 cm (Fig. 5). Kvaderværket er

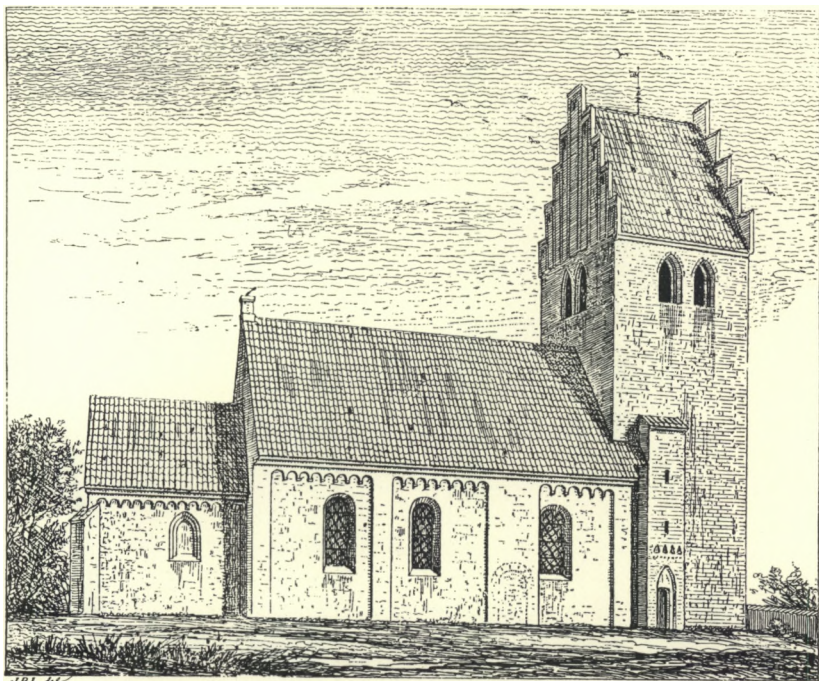

Fig. 3. Brønshøj. Ydre, set fra Nord, før Restaureringen. Efter J. B. Løffler: Udsigt over Danmarks Kirkebygninger fra den romanske Periode.

vistnok helt uden oprindelige Overfalsninger, og at Tekniken er sen, fremgaar desuden af stilistiske Laan fra den ældste Murstensarkitektur, saasom Løberskifterne om Muraabningernes Stik og Nordportalens svagt afrundede Falskanter. Det forholdsvis uanselige Kor, hvis Mure er o. 150 cm lavere end Skibets, er udvendig meget stærkt skalmuret, og om dets oprindelige Vinduesfordeling kan intet siges med Sikkerhed. To slanke, smigede, rundbuede, tæt sammenstillede Vinduer i Østgavlen er for det Ydres Vedkommende genfremstillet 1892, paa hvor godt Grundlag vides ikke; de skimtes indvendig, hvor de synes tilmuret med Munkesten. Flankemurene, af hvilke den nordre er blevet helt ombygget, vistnok allerede før 1892, har en vistnok helt fornyet Gesims, bestaaende af to Kragled, hvoraf det øverste er retkantet, det underste rundet og baaret af en Rundbuefrise, hvis Buer er fordybet i et fremspringende Kvaderskifte. I dette falder hveranden Stødfuge paa normal Vis i Sammenstødet mellem Buefødderne, hveranden i Issepunktet. Frisen bæres af Konsoller med Rundstav-Profil og løber mod Triumfgavlen, hvor den inderste Bue er ganske smal og lav, af paa en spinkel, lidet fremspringende Lisén. Det er sandsynligt, at Østhjørnerne oprindelig ogsaa har været prydet med Lisener; paafaldende er det i hvert Fald, at den yderste Profilkonsol her ikke naar helt ud til Hjørnet, og endvidere har Østgavlen i Tagfodshøjde en fremsprin-

Fig. 4. Brønshøj. Ydre, set fra Sydvest, før Restaureringen.
Efter Tegning 1871 af H. Sibbern (NM).

gende, foroven affaset Bæltesims, der nu til begge Sider standser o. 60 cm fra Korets Østhjørner. Dette Forhold forklares bedst ved, at de hypotetiske Hjørnelisener har været ført om paa Østsiden af Koret og her sammen med Gesimsen har dannet en Indramning om Vinduesgruppen. Taggavlen, hvis Murflader ogsaa indvendig er gamle, med Undtagelse af den øverste Trediedel og Partiet lige under Taglinierne, har i Midten en o. 95 cm bred Højblænding, der begynder umiddelbart over Bæltesimsen og strækker sig helt op i det moderne Murværk; her afsluttes den med to Rundbuer, sat af nye Kilesten og samlet paa en Konsol, hvis afsluttende, raat skaarne Mandshoved synes oprindeligt. I Blændingens Bund en rektantet Glug.

Skibet, hvis Murhøjde er o. 5,40 m, er ikke nær saa stærkt skalmuret som Koret, især paa Nordsiden er de fleste Sten sikkert gamle, omend i stor Udstrækning ophuggede og glatskrabede ved Restaureringen 1892. Langmurene fagdeles af Lisener (Fig. 3), mellem hvilke der løber en Rundbuefrise, nøje svarende til Korets; foruden Hjørnelisenerne er der to mellemfaldende paa hver Langmur, og af disse er den vestre saa bred (o. 2,35 m), at der i dens Murflade baade er Plads til Portalen og til det vestre af de tre Vinduer, der oprindeligt har været i hver Langmur (Fig. 3). Af disse Vinduer er Nordsidens genaabnet ved sidste Hovedstandsættelse; før denne sporedes de to østre

kun udvendig, hvor der saas korte Stumper af det Løberskifte, der havde kranset de forsvundne Kilesten, men under Arbejdets Gang viste det sig, at bag Skalmuringen fra 1892 stod hele den vestre Halvpart af Østvinduet og hele den øverste Del af Mellemvinduet vel bevaret. I de paagældende Vinduers Indersmig er de gamle Partier endnu dækket af oprindelig Puds. Vestvinduet, der var fuldt bevaret, men blændet, sidder meget skævt i den brede, vestre Mellemlisén. Dets Kilestensstik naar omtrent ud til Lisenens Vestkant, hvorfor der her ikke har været Plads til nogen Løberkrans. En saadan findes derimod ved det ellers nøje tilsvarende søndre Vestvindue, der staar velbevaret bag Vaabenhustaget, hvor det ses at være anbragt nærmere Midten af den brede Vestlisén. Af de øvrige oprindelige Vinduer paa denne Side ses intet Spor, og Syddøren er blevet meget stærkt udvidet i 1892. Ved sidste Restaurering fandt man dog en Stump af den østre Yderrand af Dørens oprindelige Stik, hvorefter syntes at fremgaa, at dens oprindelige Maal havde svaret til Nordportalens. Denne staar fuldt bevaret, dog med fornyede eller afrettede Sten, og sidder midt i Lisenen. Karme og Stik har kraftig Hjørnefals, om hvilken de skraakantede Kragbaand er forkrøbbede, og begge Falsens udadgaaende Hjørner er svagt afrundede, et Træk, der sikkert kun er oprindeligt for det inderstes Vedkommende.

Skibets vestre Taggavl staar næsten fuldstændig bevaret under det tilbyggede Taarns Østmur; i dens Murflade ses enkelte udfyldte Bomhuller, Taglinierne er glatte. I Triumf murens ret velbevarede, udvendig dog skalmurede Taggavl en rundbuet, oprindelig Gennemgang til Korets Loft.

Ved sidste Hovedstandsættelse af det *Indre* viste det sig, at Korgulvet oprindelig maatte have ligget eet eller to Trin højere end Skibets Gulv, hvis Niveau sporedes o. 60 cm under det nuværende. Rester af noget yngre Gulvbelægning af Munkesten, delvis lagt i Sildebensmønster, fandtes o. 25 cm højere oppe. Endvidere fremdroges der aldeles sikre Vidnesbyrd om, at der oprindelig langs Vestgavl og Langmure havde løbet en o. 50 cm fremspringende, af Kridtkvadrede muret Bænk. Kun dennes underste, gennemgaaende 22 cm høje Kvaderskifte var dog bevaret, bedst ved nordre Langmur og i Sydvesthjørnet. Højden var saaledes usikker, men Mørtelspor viste, at der i sin Tid havde ligget endnu et Skifte oven paa det bevarede, og at Fundet ikke kunde tydes som en indvendig Sokkel fremgik dels af det store Fremspring, dels af den Omstændighed, at Bundskiftets Bagkant intet Steds naaede ind i Murlivet.

Den anselige, tykt overpudsede Korbue har tredobbelt Fals ind mod Skibet, og den ufalsede Del af Vangerne har Kragbaand, hvis Profil, en Hulkant, er formet i Puds. Af Falskanterne er den næstyderste nu afrundet, de øvrige retkantede; Undersøgelser i 1944 syntes at vise, at det oprindelig var den tredjedyderste, der havde et lille Rundhjørne.

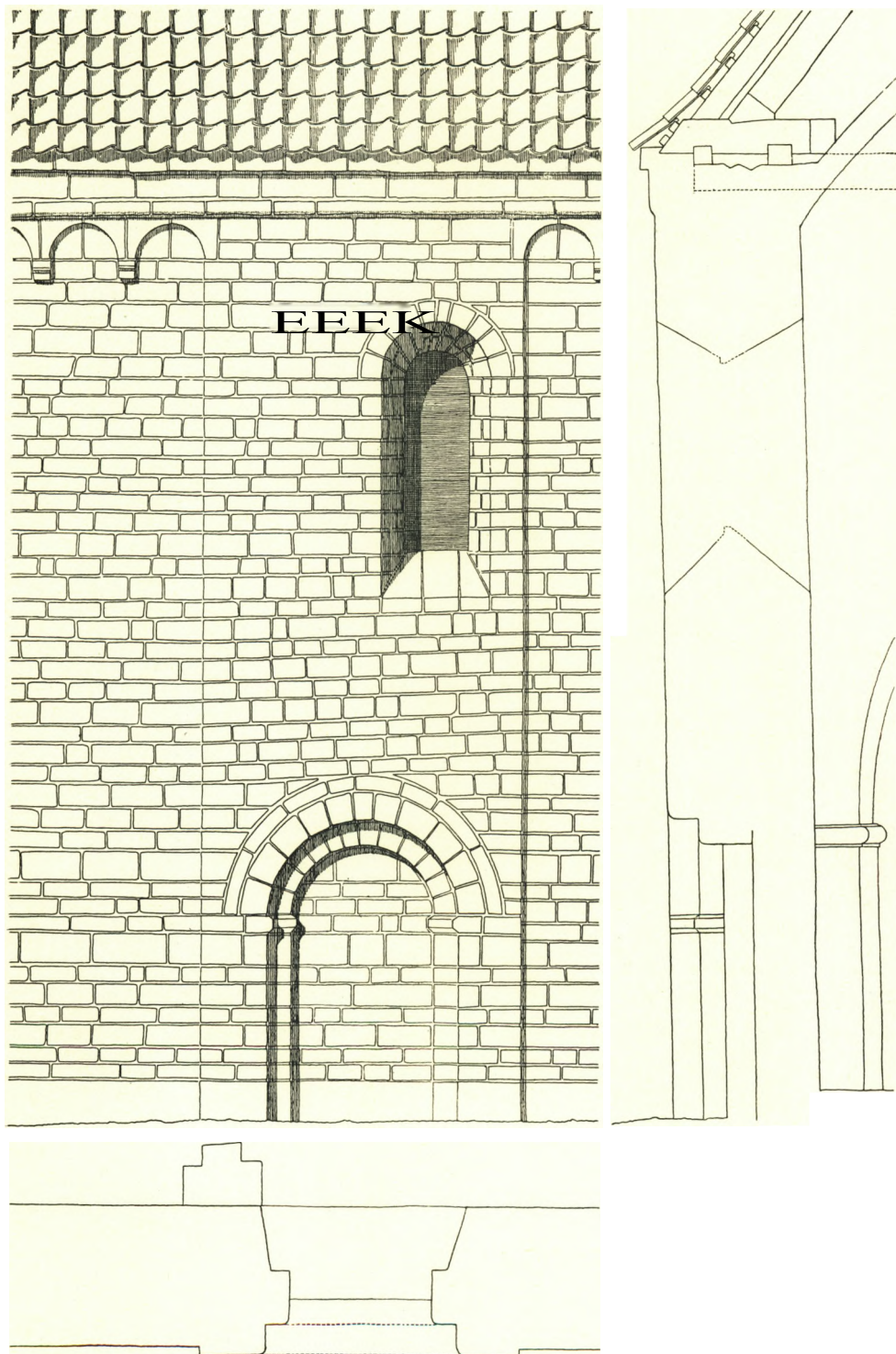

Fig. 5. Brønshøj. Detail af Skibets Nordmur. 1 : 50. Maalt af V. Hardie Fischer.

Ændringer og Tilføjelser. I 1300'rne er Kirken blevet overhvælvet, Koret med eet, Skibet med tre Fag Halvstens Krydshvælvinger, ved hvis Indbygning de romanske Vinduer er bibeholdt. Korhvælvet, der virker ældst, er temmelig fladt spændt og hviler paa spinkle, retkantede Hjørnepiller, hvorimellem der er bredt spidsbuede Skjoldbuer, dog ikke mod Øst, hvor Kappen er hugget ind i Væggen og saaledes ligger saa meget højere, at den kan gaa fri af de to Østvinduer. Ribberne har spids Trekløverprofil; paa Oversiden er der Halvstens Overribber med Trinsten samt et lille Topkvadrat. Skibets Hvælv virker ved Kappernes stærkt kuplede Karakter noget senere, men er efter Detaillerne at dømme næppe nævneværdigt yngre end Korhvælvingen. Hermed stemmer ogsaa, at de synes indbygget paa en Tid, da romanske Vinduer endnu ikke virkede altfor gammeldags. Hvælvingerne bæres af Piller, i Hjørnerne simple Helstens, paa Langvæggene to Sten brede og med Kantfals; de har alle rundede Kragbaand, der forneden afsluttes med en lille Platte. Skjoldbuer mangler aldeles, de runde Kappevederlag er hugget ind i Væggene, Ribbetværsnittet er kvadratisk med hulede Forhjørner, en ualmindelig Profil, nu sløret af Puds. Paa Hvælvenes Overside er der store, kvadratiske Topforstærkninger.

Det anselige *Taarn*, fra 1400'rne, er af Munkesten i Munkeskifte. I den i nyere Tid omsatte, med Murværket bindige Sokkel af glathuggen Kamp ses enkelte rejste Sten fra den oprindelige Syld; Murfladerne er i nogen Udstrækning skalmurede. Til Taarnrummet, der dækkes af en simpel, indbygget Krydshvælving, fører en bred, spidsbuet Arkade, hvis Vanger har Fals til begge Sider, og i Vederlagshøjde, mellem Falsene, Kragbaand med Hulkant over Rundstav, adskilt af et glat Skifte. Bueslaget har mod Øst en ekstra Fals, muret af Sten med Pærestavprofil, ned mod Vederlaget dækket af Yderfalsen, hvis Bueføring er stylvet. I Taarnrummets tre frie Vægge er der spidsbuede, Helsten dybe Blændinger; mod Syd og Vest er de meget anselige og omrammer hver sit, i Lysningen moderne omdannede Spidsbuevindue, som udvendig er dobbeltfalset; den nordre Blænding er af Hensyn til Taarntrappen smallere og nu, efter Indretningen af en Dor til Trapperummet, kun en halv Sten dyb. Udvendig noget over det blændede Vestvindue og flankerende dette ses to smalle Prydblændinger afdækket med Tvilling-Spærstik, samlet paa en Konsol, der er muret af to udkragede Bindere med afasede Forhjørner. Det samtidige Trappehus paa Nordsiden har fladbuet Underdør med spidsbuet Spejl og derover et indlagt Savskifte, kronet af en tre Skifter høj, fordybet Trappefrise. Kridtstensgesimsen under Pulttaget synes moderne og er vel fra 1892. Trappens Spindel er af Kridt, dens fladbuede Loft muret af udkragede Binderstik. En fladbuet, lige gennemløbende Overdør fører ind til det høje Mellemstokværk, der mod Syd og Vest har et til begge Sider falset Fladbuevindue,

udvendig kronet med et spidsbuet Spejl. En Gennemgang til Skibets Loft er ny. Klokkerummet har o. 50 cm over det nuværende Gulv et Lag radiært stillede Bomhuller, oprindelig til Udstikning af Hængestillads-Bjælker, men nu tilmurede i ydre Murflugt. Mod hvert Verdenshjørne er der to parstillede, spidsbuede, til begge Sider falsede Glamhuller. Taggavlne, der er ens, har ni foroven af Hængestave delte Høj blændinger, de seks afsluttede med Aftrapninger, den næstinderste til hver Side samt Midtblændingen med to smaa Spærstik; den sidste har noget over Midten en Tværdeling med Tvillingafrapninger over en kort Hængestav. De ni Kamtakker synes alle ommurede. Paa Tagryggen en Vindfløj med Aarstallet 1942, en ret nøje Kopi af den ældre, hvis Rester opbevares paa Taarnloftet. Den gamle Fløjstang havde Smedejernssnørkler af 1700-Tals Karakter og derover en forgyldt Kugle; af to bevarede Fløjfaner, der begge krones af en Hane, bærer den ene Cifrene 1858, den anden Aarstallet 1890. Især den sidste er skrøbeligt udført. Før 1744 havde Taarnet en †Fløj, i hvilken man, sikkert fejlagtigt, mente at kunne læse Aarstallet 1452¹².

Hele Skibets Nordside har været dækket af en vistnok sengotisk †*Halvtagsbygning* (Fig. 2), beskrevet i en Indberetning af Hersleb¹³ fra o. 1750; »Paa Nordsiden er tilføjet en Sidebygning, hvori findes et Ligkapel, hvis Indgang er fra Kirken af, og en saakaldt Kirkelade«. Det fremgaar desuden af Beskrivelsen, at Sidebygningens Tag laa i Forlængelse af Skibets nordre Tagflade¹⁴, og at der ved Ligkapel skal forstaas en aaben Begravelse¹⁵. Af denne Tilbygning fandtes der ved Restaureringerne 1892 og 1942 ret betydelige Fundamentstrækninger, der bragte Klarhed over Bygningens Plan og Opdeling i to Rum, et større mod Vest, Kirkeladen, og et mindre mod Øst, Gravkapellet, der har haft en o. 150 cm bred, i Kridtkvadernurværket gennembrudt Dør ind til Skibet. 1889 saas der endnu et Hvelvingsspor udvendig i Skibets nordre Langmur. Tilbygningen blev nedbrudt o. 1809¹⁶; dens Ælde fremgaar af Grundstenenes dybe Leje, o. 80 cm under nuværende Terræn, dens gotiske Oprindelse af den tydeligt markerede Stræbepille ud for Tværskillerummet. — Fra gotisk Tid stammede sikkert ogsaa de radiært stillede Stræbepiller, der indtil 1892. støttede Korets Hjørner.

Vaabenhuset foran Syddøren er af Kridtkvadere i romaniserende Stilformer og opført 1892. Dets Forgænger omtales o. 1750 som anseligt og var vistnok sengotisk, af Munkesten.

Sakristiet, der dækker omtrent hele Korets Nordside, stammer fra Restaurationen 1942. Det er opført af Kridtkvadere i ny-romansk Stil og indeholder Præsteværelse, Venterum samt, i Kælderen, Arkiv m. m., alt dækket med Grathvælv.

Kirken præges af de to moderne Hovedstandsættelser. Ved den første* 1889—92 (Arkitekt; J. D. Herholdt¹⁷), fik hele Bygningen et med Murfladerne

bindigt Sokkelskifte af glathuggen Granit, Kvadre under de romanske Dele og under det nye Vaabenhus, af mere tilfældig Karakter under Taarnet og Taarntrappehuset. I Korets søndre Langmur brød man en fladbuet Præstedør, og i den nordre anbragtes en Blænding, svarende til de spidsbuede, udvendig falsede, indvendig smigede Kridtstensvinduer, der ved samme Lejlighed ind-sattes i de romanske Bygningsafsnit. Af disse Vinduer forsvandt alle de nordre under Restaureringen i 1942 (Arkitekt: Harald Lønborg-Jensen), Korvinduet ved Opførelsen af Sakristiet, Skibets Nordvinduer, da de romanske Lysaabninger her genfremstilledes. To moderne Staalankre fra Tiden før 1892, som sammenholdt Skibets Langmure, der truedes af Udskridning paa Grund af Hvalvenes Tryk, og som var indlagt lavt under Gjordbuerne, blev fjernet; i Stedet opførtes der udvendige Stræbepiller af Kridt. I Koret lukkedes Præstedøren, der nu staar som indvendig Niche, i Taarnet blændedes Vestvinduet, og en Dør blev brudt ud til Trapperummet. Andre Forandringer, foretaget under de to Istandsættelser, er omtalt ovenfor.

Hele Kirkebygningen staar med blanke Mure. Tagværkerne, der alle er moderne, er hængt med Vingetegl, Taarnets dog tækket med Skifer. O. 1620 skal Kirken have haft Kobbertag¹⁸.

KALKMALERIER

Paa Triumfvæggen, over Hvalvene, er der svage Spor af *romanske Kalkmalerier* fra o. 1225. Nær Sydhjørnet kan man endnu nogenlunde tydeligt se, at der øverst under det oprindelige, flade Træloft har løbet en Ornamentfrise, sammensat af vekselvis op- og nedadrettede Palmetter, groende ud af Krumningerne af et fortløbende, slynget Baand. Motivet minder mest om Palmetrannerne paa Granitbaserne under Fjenneslevs Taarnsøjler, men Udformningen har et senere Præg. Under Frisen ses sparsomme Rester af en Zone med figur-lige Fremstillinger, tre paaklædte, hellige Skikkelser, hvis Opmærksomhed vistnok er rettet ind mod Korbuen. De snævre Ærmer, maaske ogsaa andre Dele af Klædebonnet, har været plastisk fremhævet med Stuk, der nu er faldet af, men har efterladt hvide Pletter. Det samme gælder Glorierne, af hvilke een for en Snes Aar siden skal have været delvis bevaret og udvist Guldspor. Den nordre Halvdel af Korbuevæggen har haft en lignende Dekoration, her skimtes dog kun en enkelt, hvid Plet, markerende en ødelagt Glorie. Ogsaa Langvæggene maa have haft en Udsmykning, i hvert Tilfælde aner man mod Syd, nærmest Triumfmuren, nogle usammenhængende Farvespor, vistnok fra en ornamental Dekoration. — Mønstre og Billeder er malet paa glittet, gullig Puds, siddende direkte paa Kridtkvadrene, der ikke først synes gjort ru ved

E. M. 1945

Fig. G. Brønshøj. Altartavle 1587 og Alterbordsforside i Ung-Renaissance (S. 342).

Ophakning. Kontur-Fortegningen er i ret stor Udstrækning udført med indridsede Linier, af Farver kan vistnok kun paavises to Toner rødt.

Hist og her sidder der paa den romanske Dekoration Pletter af Hvidtekalk, der bærer røde og grønne Farvespor fra senere Kalkmalerier.

Hvælvingerne har nu en let, romaniserende Udsmykning, sikkert fra 1892.

INVENTAR

Alterbordet er en fritstaaende Trækasse, i hvis nye Panelværk der i Forsiden (sml. Fig. 6) er indsat tre Fyldinger med Snitværk i Ung-Renaissance af midtsjællandsk Type fra 1560—70, krydsende eller slynget Baandværk udfyldt med tre- og firbladet Akantus. Smalsiderne har hver een ny Fylding, der efterligner Forsidens. Moderne, grønlig Staffering med røde Lister.

†*Sidealterborde*. I Skibets Østhjørner (sml. Fig. 2) konstateredes ved Restaureringen 1942 Kridtstensfundamenter med Rester af Munkestensskifter.

Altartavlen (Fig. 6) er en Katekismustavle i Ung-Renaissance med malet Aarstal [15]87, som 1679 er forsynet med et bruskbarokt Topstykke af Lorentz Jørgensen (sml. Prædikestol). Storstykket (sml. St. Magleby S. 310) har to brede, rundbuede Felter over to kvadratiske og flankeres i hele sin Højde af to korintiske Halvsøjler, hvis Baser hviler paa smaa, bladsmykkede Konsoller. Felterne adskilles to og to af en toskansk og en korintisk Pilaster (den sidstes Kapitæl fornyet 1924). Under Postamentet hviler Tavlen, som et Levn fra gotisk Tid, paa en lav, tredelt Predella med indknebnede Sider. Storvingerne, der saa sjældent er bevaret paa Tavler af denne Type, er af højt kultiveret Arbejde og henviser Tavlen til et Københavnerværksted; de ender foroven i et meget langhalset Fantasihoved og forneden i Rovdyrpoter; Siderne kantes af storbladet Akantus, der forneden løber ud i en tungerækkende Maske, mens udskydende Stængler og en lille Fugl iøvrigt fylder Midtpartiet. Det bruskbarokke Topstykke med Aarstallet 1679 har formodentlig erstattet en Baldakingesims; det er formet som en brudt Gavl, hvis Midtstykke er Christian 5.s kronede Monogram i en gennembrudt Oval, der holdes af havfrueagtige Væsen; til Siderne Volutstykker med Flammespir. Tavlen staar med friske Farver fra en Istandsættelse i 1890'erne, næsten udelukkende sort og Guld. Indskriftene er utvivlsomt opmålet paa gammelt Grundlag. De fire Felter i Storstykket indeholder Nadverordene, foroven paa Latin med Versaler, forneden paa Dansk med Fraktur og indledet med fine og indviklede Initialer; Smalfelterne og Buevinklerne indeholder lette Maureskeornamenter. I Predellaens Yderfelter læses, henholdsvis paa Latin og Dansk, med Versaler og Fraktur: »Ioh. VI Det er Aanden, som gør leffuindis, Kiødet er intid nytteligt«; i dens

Midtfelt et symmetrisk Kartoucheskjold med Due paa Slange og PS¹⁹ 87. Ornamentik og Bogstaver er gyldne paa sort Bund, Rammelister, Søjler og Pilastre gyldne og hvide. Tavlen, der en Tid var opsat paa Korets Nordvæg, genopstilledes paa Alteret 1924, ved hvilken Lejlighed der foretoges mindre Istandsættelsesarbejder²⁰.

Den tidligere * *Altartavle*, et Maleri, Kristus velsignende, af N. Simonsen 1871, i samtidig, rundbuet Ramme, er nu opsat i Husum Kapel.

† *Altartavle*, formentlig skænket o. 1615 (sml. ndf.), af Alabast, af Hersleb²¹ beskrevet som et lidet Skab, som staar paa Alteret, hvorudi findes Christi Opstandelse udi Allebast udskaaret; findes uden paa 3 Skjolde, det mellemste præsenterer Noë

Arch med Duen og Regnbue, havende paa Siderne A E, det ved højre Side præsenterer en nedhængende Vinklase, paa Siderne P W. Det venstre præsenterer næsten saadant Vaaben som det første under Series Episcoporum, undtagen at det hvide Lam synes at ligge; paa Siderne H R. Bogstaver og Skjolde hentyder til Anna Eisenberg, der 1599 blev gift med Sjællands Biskop Peder Jensen Winstrup, for 1615 at ægte hans Efterfølger /Jans Poulsen Resen.

Altarsølv. Kalk (Fig. 7) fra 1687, med sekstunget, buklet Fod paa tilsvarende Fodplade, sekskantet Skaft, der forneden prydes med nedhængende Bladtunger, fladtrykt Knop med indpunslede, fladrunde Tunger. Bægeret er fornyet i ældre Tid. Under Fodpladen graveret Skriveskrift: »Brøndshøj Kirkes Kalck oc Disk weyer . . . Lod Anno 1687«. *Disk* med graveret og ciselet Cirkelkors, dannet af Bladknipper og med Straaler i Korsskæringen. *Oblatæske* fra 1844, rektangulær, med affasede Hjørner. Under Bunden Københavns Bystempel 44 og Mestermærke for H. L. Schmidt (Olrik 205).

Sygekalk 1661, Mestermærke for Andreas Nielsen, København (Olrik 39)²².

Alterstagerne er nye Efterligninger af gotiske Stager med tre Skaftringe.

Alterkrucifiks af Bronze, efter Jerichau.

Alter skranke af Jern fra Slutningen af forrige Aarhundrede.

Døbefont (Fig. 8), romansk, af Granit, Roskildetype, 94 cm i Tvm. Under Mundingsprofilens Tovstav en mindre, dobbeltsnoet. Intet Afløb.

Fig. 7 Bransløj. Alterkalk 1687 (S. 343). E.M. 1945

Daabsfad af sydtysk Arbejde fra o. 1550, med Bebudelsen inden for næsten udslidt Minuskelring og Hjort- og Hund-Frise i Bunden; samme Frise paa Kanten, der ogsaa bærer graverede Versaler (forkert vendte N'r): »Anno 1662 den 13. September haeever (!) Hinrich Køhler och Hinrich Høckel dette Becken forerret thiel Brønse Kirche Dab tiel en ewige Hukommelse«.

Daabskande af Messing, fra 1932, skænket af C. F. D. Amelung.

Prædikestol i Bruskbarok (Fig. 10), et typisk Arbejde fra Lorentz Jørgensens Værksted i Holbæk, med reliefskaaret Aarstal 1678. Den lille, elegante Stol har i de fire Fags Storfelter Relieffer af Adams Skabelse, Evas Skabelse (Fig. 11), Syndefaldet og Uddrivelsen af Paradiset. Her, som ved Køge Altertavle, ses det, at det ikke er Figurskæringen, men Kompositionen, der er Lorentz Jørgensens stærke Side. Paa Hjørnerne staar Figurer, af hvilke man genkender nogle af Typerne fra Køge Kirkes Altertavle, forestillende Sanserne; de yderste er Helfigurer paa Smaakonsoller, de andre Hermer, alle med Navne i fordybede Versaler: Wisus (Synet, med nu afbrudt Spejl), Auditus (Hørelsen, med Luth), Gustus (Smagen, med Kalk eller Bæger), Olfactus (Lugten, holdende en Buket under Næsen) og Tactus (Følelsen, med Papegøje bidende i Finger). Paa Gesimsens Krumknægte er der Englehoveder, under Hjørnefigurerne Blad- og Frugtbundter, der tilsattes 1924 efter lignende paa Stolen i Nørre-Jernløse (Merløse Hrd.). Hængestykkerne er bruskede med Øreflipvolutter. Underbaldakinen dannes af Bøjler, om en kraftig Midtbaluster med Drueklase. Ny Opgang. Paa Rygskjoldets Storfelt ses i højt Relief to hjelmede Vaaben over en Kartouche med: D. HANS BAGGERS — MARGARETA SCHUMACHER 1678 (Sjællands Biskop, død 1693 og Hustru, der var Grif-fenfelds Søster, død 1690).

Den samtidige Himmel er en sekskantet Polygon med Hængestykker som Stolens, Englehoveder paa Hjørnerne og herover høje Obelisker, der forneden er formet som et Frugtbundt og foroven omgivet af Straalekrans. Imellem Obeliskerne er der Kartouchetopstykker, det ene med Christian 5.s Monogram, ganske svarende til Altertavlens. Himmelen krones af en Bøjlebalda-kin, der støtter en Engel med udbredte Vinger og Skriftbaand med Versaler: »Gloria in excelsis Deo« (»Ære være Gud i det højeste«). Under Loftet straalende Sol. Hele Stolen staar rensset, med forgyldt Skrift, Sol og Straaler. I Frise- og Postamentfelter moderne Fraktur, i Storfelternes Postamentkartoucher: 1. Mose Bog 2,7, 2,22, 3,6 og 3,24. Stolen repareredes 1924²⁰.

Stoleværket er fra 1892 i Ung-Renaissance Stil.

Pastor P. Hersleb omtaler i sit Inventarium »en antiqve -fStol i Skriftestolen, som jeg har købt for 1/2 Td. Korn af en Husmand i Rødovre. Den er af et helt Stykke Træ«. Der er altsaa Tale om en Kubbestol.

Lysekrone 1698, med 2x8 Arme og Dobbeltørn som Topfigur, meget for-

nyet. Kronen hænger i en Jernstang med fire Vinger af kunstfærdige Volutbøjler. Paa Stangen et lille sortmalet Skjold med hvid Kursiv paa begge Sider: »Denne Lysecrone haver Peter Stau- mand og hans Huustruue Marie Frede- riks Datter givet til Brøndshøi Kirche Anno [16]98«. Stangen ender forneden i en Haand, der fatter om Lysekronens Ring. I Koret.

Tavle i Renaissance, af Alabast, med Relief forestillende Paulus (Fig. 12). Ind- muret i Triumfbuens Nordvange.

Bisperækketavle i Bruskbarok med ma- let Aarstal 1624 over Sjællands Bisper fra Reformationen til 1638, rektangu- lær af sort Marmor og med latinsk Ind- skrift i fordybede Versaler. Tavlen sidder i en profileret Ramme af graa Sandsten med smalle, indsvajfede Vinger, der flankeres af Smaastatuetter af Moses og vistnok Paulus (med afbrudt Sværd) paa svungne Konsoller, udgaaende fra et Hængestykke med Øreflipvolutter, som omfatter et lille, rektangulært Felt med Aarstallet; i et trekløverf ormet

Nedhæng ses et lille Kartoucheskjold, hvori et Lam med en Gren i Munden. Topstykket, der krones af en Urne, indrammer en lille, stærkt udhælvvet Kar- touche med gyldne Versaler: IEHOVA. Sparsom Staffering med sort og Guld samt rødt og hvidt i Skjoldet. Paa Skibets Nordmur.

To ens *Mindetavler* i Bruskbarok fra 1623 sidder henholdsvis Nord og Syd for Korbuen. De er af sort Marmor og sidder i profilerede Sandstensrammer omgivet af Bruskslyng med Englehoved i Hænge- og Topstykke og kronet af en lille Obelisk. Malede, gyldne Indskrifter med Bøn til Gud om at opholde sin Kirke i de nordiske Lande, den nordre paa Latin med Versaler; den søndre er en dansk, delvis versificeret Oversættelse med Fraktur:

»Diss midler Tid aff Verden slem
Oc Helffuede hin leede
Sampt huer en Dieffuels arrig Lem
Mon fnys oc brus aff Vrede

IH. M. 1914

Fig. 8. Brønshøj. Døbefont (S. 343).

Fig. 9. Brønshøj. Vievandskar (S. 346).

Da sette wi vort Haab oc Tro
Til Gud i Christi Kircke,
Et redligt Mod aff Hierte fro
Lad steds' ved Troen vircke«.

Under begge Indskrifter sammenskrevet H R (Hans Resen). Sikkert fra samme Værksted som Bisperækketavlen.

To ens *Tavler* i Bruskbarok fra 1623 er anbragt paa Korets Østvæg. De smaa, sorte Marmortavler sidder i profilerede Sandstensrammer omgivet af Brusk-slyng. Malede, gyldne Indskrifter, Aabenb. 20,22, henholdsvis paa Latin med Versaler og paa Dansk med Fraktur. Fra samme Værksted som foregaaende.

Vievandskar (Fig. 9), middelalderligt, af Granit; kun den ret plumpe, fontelignende Kumme, 37 x 54 cm, er bevaret. Mundingsprofilen bestaar af tre Rundstave, den nederste smal og skarp, de to andre større er flade paa Forsiden. Nedadtil svajer Kummen karnisagtigt ind. Kanten er o. 10 cm tyk, og indvendig er Bunden plan, uden Afløbshul. Tjener nu som Blomsterbeholder i Præstegaardshaven.

Klokker. 1) 1590, støbt af Matthias Benninck, oprindelig til Stora Köpinge Kirke i Skaane. To Linier Versaler under Guirlander med Frugtbundter vekslede med Ørne med udbredte Vinger: »Factum est hoc opus Lubece per Mattiam Benningium in usum ecclesie Kiobingensis in Schania anno 1590 pastore eiusdem ecclesie Christophoro Tronderio Norvegiano, tutoribus vero Benedicto Laurentii et Petro Olai« (»dette Arbejde blev udført i Lybæk af M. B. til Brug for Købing Kirke i Skaane Aar 1590, da Christoffer Trønder fra Norge var Præst ved samme Kirke, men Bent Larsen og Peder Olsen Kirkeværger«. Tvm. 94 cm.

2) 1845. »Støbt af H. Gamst og H. C. Lund i Kiøbenhavn«. Paa Legemet ses Christian 8.s og hans Dronnings kronede Monogrammer mellem Palmegrene i Ovalmedailloner. Omstøbt af følgende.

†*Klokke.* 1509, støbt af Hans Jensen. Ifølge J. F. Fenger havde Indskriften, der var med Minuskler, denne Ordlyd: »Help Ihesus, Maria, Anna. Hans Jensen. Anno Domini millesimo qvingentesimo nono«. (Uldall 239).

GRAVMINDER

Dobbeltepitaf 1652. Jesper Rasmussen Brochmann, Lærer ved Københavns Universitet i romersk og græsk Litteratur i 5 Aar, i Teologi i 23 Aar, Kannik i Lund og Roskilde, Dekan ved det teologiske Fakultet, Biskop over Sjælland, død 2. Paaskedag 1652, 67 Aar gl., begravet 29. April i Vor Frue Kirke i København. Opsat efter Biskoppens Forskrift af hans Hustru og Arvinger 1. Okt. 1652. To ens, sorte Marmortavler med latinsk Indskrift i gyldne Versaler. Indmuret i Korets Sydvæg.

Gravsten. 1) 1588. Kristen Mortensen Hobro (Hopontanus), Præst ved denne Kirke, død 26. Maj 1587, 36 Aar gl. Ølandsk Kalksten, 171 x 100 cm; latinsk Indskrift med fordybede Versaler. Største Delen af Stenen optages af et op-

E. M. 1945

Fig. 10. Brønshøj. Prædikestol 1678, af Lorentz Jørgensen, Holbæk (S. 344).

E. M. 1945

Fig. 11. Brønshøj. Prædikestolsfelt (S. 344).

højet Skriftfelt, der omgives af en stiv Renaissance-Kartoucheramme. Foroven og forneden er der smalle Felter, hvori Hjørnekirkler med Evangelisttegn, mellem de øvre et Skjold med fordybet Bomærke flankeret af Initialerne C M, mellem de nedre et lille Skriftfelt, der paa Dansk meddeler, at Stenen er lagt 1588 af Enken Else Jensdatter. Tidligere »midt for Kordøren« (Hersleb), nu rejst op ad Korets Sydvæg.

Indmuret i Kirkegaardens Nordmur sidder syv Gravsten:

2) 0.1608. Niels Hansøn, død 1608. Rød Kalksten, 162x112 cm, med fordybede Versaler.

3) 1639. Jens Brun, forudum Herredsfoged her i Herredet, død 3. Sept. 1637 i sin Alders 58. Aar, og Datter Gidsel Jensdaater, død 26. Aug. 1637 i sit 11. Aar. Stenen tilhører Enken, Ellen Davidsdaater og hendes Arvinger. Gotlandsk Kalksten, 158x118 cm, med fordybede Versaler og Bomærke-

skjold, flankeret af Aarstallet 1639.

4) O. 1652. Anders Sandersøn, som boede i Vanløse 24 Aar og siden i Husom i 32, gift første Gang med Karen Andersdaatter i 32 Aar, anden Gang med Inger Bentesdaatter i 20 Aar (to Drenge og tre Piger, hvoraf to Piger døde), død i Husom 14. Sept. 1652. Stenen er bekostet af Enken. Rød Kalksten, 177x96 cm, med fordybede Versaler. Religiøs Randskrift, begrænset af to Rammestreger; i Hjørnerne Cirkler med indristede Dobbeltrosetter og nederst paa Stenen en indristet Oval med Bomærke.

5) O. 1687. Magister Oluf Schanche, forudum Guds Ords Tjener til Brønshøj, Rødaavre og S. Hansis Closter, død 1. Dec. 1687 i sin Alders 34. Aar, og Hustru Dorotea Clausdaatter, død □ i sin Alders □ Aar. Ølandsk Kalksten, 185x 128 cm, med fordybede Versaler. I Hjørnerne symmetriske Felter med Barokblomster (Paaskellilie, Tulipan, Solsikke), mellem de øvre udslidt Cirkelfelt med vinget Timeglas.

6) O. 1704. Niels Andersen i E[m]drop, død 4. Maj 1704 i sin Alders 55. Aar. Gotlandsk Kalksten, 104 x 83 cm, med fordybede Versaler og store Skønskriftsbogstaver. I de øvre Hjørner symmetriske Felter med Barokblomster, over Indskriften indristet Jesumonogram.

7) 0.1782. Elias M Scherlich?, født i Hertzig . . . walda i Selmiitz Sogn i Kurfyrstendømmet Saxen 2. Febr. 1709, død i Uttersløw 17. Marts 1782 i sin Alders 73. Aar. Randprofileret Sandsten, 186 x 138 cm, med fordybet Kursiv. Stenen er i to Stykker og samlet med Cement.

8) 0. 1789. Paul Egberg, født 2. Juli 1723, Kapellan i Slingerup 16 Aar, blev Præst for Brønshøj og Rødovre 13. Sept. 1773, gift første Gang med Jomfru L. M. Trampe, som døde 26. April 1766, anden Gang 13. Okt. 1769 med Jomfru A. M. Torp, som døde 29. Juli 1782 »og hviler herunder«, tredje Gang med Jomfru M. Schive; han døde 29. Sept. 1789. Rød Kalksten, 193 x 140 cm, med fordybet Kursiv; nederst paa Stenen et indristet Bomærke, der maaske hører til en ældre, udslebet Indskrift.

†*Gravsten.* 1) 1609, 18. Okt. Paulus Johannis Emdorphius (Poul Jensen Emdorph). Latinsk Indskrift. Stenen laa ifølge Hersleb, »naar man træder ind i Prædikestol-Gangen«²³.

2) O. 1684. Hr. Johan Heidemann, »burtig aus Liefland auf den edel Hoff genannt, von guten adlichen geblutet«; født 1605, død 11. Marts 1684. Ifølge Hersleb laa Stenen »ved Indgangen af Kirkedøren«²⁴.

Gravkapel, se S. 339.

†*Kister og Kisteplader.* 1) O. 1670. Fru Hedewig Elisabeth Heidemann, gift med Christian Heinrich Peters, kgl. Mayst.s Strandinspektør, født i Hertugdømmet Wehlen 19. Okt. 1649, død i København 12. Jan. 1670 (20 Jahr 3 Monat weniger 7 Tage). Tysk Indskrift. Øverst paa Kisten stod C H P H E H, hvorunder to Yaaben. Nr. 1—2 stod ifølge Hersleb i »det saakaldet Sacristi«²⁴.

2) O. 1703. Hr. Christopher Heidemann, kgl. Majst.s højt betroede Amtmand over Nordlandene og Assessor udi Commerce-Collegio. »Hans Luvs Siel gik op udi Kbhv.« 20. April 1665, gift med Sophia Amalia Pheifak i 24 Aar (fire Sønner, fem Døtre), død 19. Marts 1703 i en Alder af 47 Aar 11 Mdr.

Kirkegaardsmonument i Empire, Stele af Sandsten, kronet af Trekantgavl med smaa Hjørnespir. Forneden halvrund Niche med Bikube af Marmor.

K. M. 1944

Fig. 12. Brønshøj. Alabastrelief (S. 345).

KILDER OG HENVISNINGER

Museumsindberetninger af J. B. Løffler og M. Mackeprang 1899, Christen Borch 1915 (Bygning), E. Moltke, C. G. Schultz og Kirsten Weber-Andersen 1944. — Bygningsiagttagelser af Viggo Hardie Fischer, gjort under Restaureringen 1942 (Referat i NM).

P. B. Grandjean: Gravskrifter, i Personalhist. Samlinger I. S. 449—52. — C. Heilskov: Personalhistoriske Indskrifter i Sokkelunds Herred, i AarbKbh. 1917 S. 83 ff.

Valdemar Møller: Brønshøj By gennem 200 Aar. Kbhvn. 1922. S. 47—58 (Heri Gen-givelse af Pastor Herslebs Kirkebeskrivelse 1750). — R. P. Rasmussen: Fra Brønshøj, Kirke og Præstegaard, i Historiske Meddelelser om København, 2. R. II, 525—28.

¹ Acta Pontificum Danica VI, 119. ² Kjøbenhavns Diplomatarium I, Nr. 1. ³ Smst., Nr. 3. ⁴ DK. København, S. 3. ⁵ Kjøbenhavns Dipl. I, Nr. 42. ⁶ S. R. D. VII, 112. ⁷ Rørdam: Danske Kirkelove I, 245. ⁸ Fortegnelse over Danmarks Kirker 1666 (RA). Brønshøj—Rødovre Liber daticus 1768—1842 (LA). ⁹ Møller, S. 55. ¹⁰ Samme: Sognedegnene i Brønshøj—Rødovre (1668—1803), i AarbKbh. 1922, S. 89. ¹¹ Rasmussen, S. 528. ¹² Møller, S. 49. ¹³ Møller, S. 48. ¹⁴ Møller, S. 50. ¹⁵ En Synsforretning af 1808 ytrer, at Bygningens halve Del er et aldeles unyttigt Begravelseskapel med nogle sammenfaldne Ligkister (Rasmussen, S. 527). ¹⁶ Rasmussen, S. 527. ¹⁷ Traps tredje Udgave (II, 1, S. 255) nævner Professor Vilhelm Petersen som Kirkens Arkitekt, men Herholdt havde vistnok Overledelsen. ¹⁸ Møller, S. 50. ¹⁹ Forkert opmålet for P J eller P E(?): Poul Jensen Emdorph (eller Endorph), Sognepræst o. 1587—1609. ²⁰ Ved Maler Povl Jensen. ²¹ Møller, S. 50. ²² Under de nuværende Forhold har Berettelsestøjet ikke været tilgængeligt. ²³ Møller, S. 52. ²⁴ Møller, S. 53.

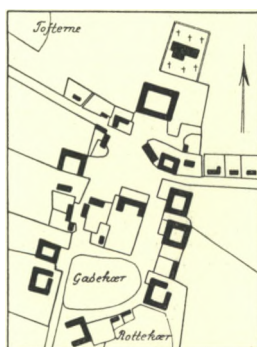

Fig. 13. Brønshøj o. 1783.

Skønt Brønshøj siden 1901 har været indlemmet i København, behandles Kirken dog, under Hensyn til dens Oprindelse og Historie, mellem Sokkelunds Herreds Kirker.